

משה חיים פלח

בשיטת הרמב"ם בדין דברים שבלב

וגראה, דהנה צפרק מי שמת (קמו ז) תנן שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ושייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת, ובגמ' מאן תנא דאזלינן בתר אומדנא אמר רב נחמן רבי שמעון בן מנסיא היא דתניא הרי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת בנו ועמד וכתב כל נכסיו לאחר ואחר כך בא בנו מתנתו מתנה רבי שמעון בן מנסיא אומר אין מתנתו מתנה שאלמלא היה יודע שצנו קיים לא היה כותבן, רב ששת אמר ר' שמעון שזורי היא דתניא בראשונה היו אומרים היוולד צקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו חזרו לומר אף המפרש והיוולד צשיירא רבי שמעון שזורי אומר אף המסוכן, ורב נחמן מאי עעמא לא מוקים לה כרבי שמעון שזורי שאני התם דאמר כתבו ורב ששת מ"ע לא מוקים לה כרבי שמעון בן מנסיא אומדנא דמוכח שאני, וכן בכ"ד בגמ' מצוחר דאיכא פלוגתא אי אזלינן בתר אומדנא ול"ז יסוד הנידון, והתוס' (ז"ב ע"ג) כתבו וז"ל מאן תנא דאזיל בתר אומדנא כו', לריך עיון אי שייכא הך מילתא דדברים שבלב אינם דברים וצפרק שני דקדושין הארכתי זה עכ"ל, והראשונים צסוגין כתבו דשאני התם דהויא אומדנא דמוכח ואכתי ל"ז יסוד הפלוגתא התם ויעוין צאחרו' .

אולם מדברי הרמב"ם מצוחרת שיטה אחרת צזה דהנה כתב הרמב"ם צפרק ו' מהלכות זכיה ומתנה (ה"א) וז"ל לעולם אומדין דעת הנותן, אם היו הדברים מראין סוף דעתו עושין על פי האומד אף על פי שלא פירש, כיולד מי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת וכתב כל נכסיו לאחר מתנה גלויה גמורה ואחר כך בא בנו אין מתנתו

ההוא גברא דזבין לנכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל ובעידנא דזבין לא אמר ולא מידי אמר רבא הוי דברים שבלב ודברים שבלב אינם דברים מנא ליה לרבא הא חילימא מהא דתנן כו' אלא מסיפא וכן אתה מולא צגיטי נשים ושחרורי עצדים כופין אותו עד שיאמר רולה אני ואמאי הא צלציה לא ניחא ליה אלא לאו משום דאמרין דברים שבלב אינן דברים ודלמא שאני התם משום דמלוא לשמוע דברי חכמים.

והנה למאי דקי"ל כרבא דדברים שבלב לא הוו דברים צפשוטו לא צעינן לעעמא דמלוא לשמוע דברי חכמים, אך הרמב"ם (פ"ז מגירושין ה"ג) כתב וז"ל מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רלה לגרש, צית דין של ישראל צכל מקום וצכל זמן מכין אותו עד שיאמר רולה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר כו' ולמה לא צעל גט זה שהרי הוא אנוס צין ציד גוים צין ציד ישראל, שאין אומדין אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן אצל מי שתקפו ילרו הרע לצעל מלוא או לעשות עצירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדצר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עלמא צדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רולה לגרש מאחר שהוא רולה להיות מישראל רולה הוא לעשות כל המלות ולהתרחק מן העצירות וילרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש ילרו ואמר רולה אני צצר גרש לרלוננו עכ"ל, וצפשוטו העתיק צזה הרמב"ם טעמא דמלוא לשמוע דברי חכמים, ותמכו האחרו' דכיון דקי"ל דדברים שבלב לא הוו דברים אמאי הולרך הרמב"ם להאי טעמא, ויעוין צאחרו' מש"כ צזה צכמה דרכים.

לי דגבי מתנה דברים שכלב דברים הן דהיכא דגלי אדעתיה דלא יהיב מדעתיה לא הויא מתנה כגון גבי מתנה טמירתא וכגון גבי שטר מזרחת וכגון הכא וכגון גבי הקדש אמרי' יש שאלה דהואיל דצחנס יהיב אי גלי דעתיה דלא ניחא ליה אפילו לא אמר בפירוש לא קני, אבל גבי מכר וקידושין אינן דברים דלאו כל כמיניה לומר לא היה בדעתי ואפילו גלי אדעתיה אם לא אמר בפירוש אמרינן אגב דשקיל זוזי גמר ומקני עכ"ל, והנה מש"כ ד"לאו כל כמיניה לומר לא היה בדעתי" היינו בגוונא דליכא אפילו גילוי דעת, דצכה"ג אינו נאמן כלל לומר שכן היה בדעתו ויעוין בראשונים בסוגין וסיים דאפילו גלי דעתיה, דליכא חסרון נאמנות, מ"מ כיון דלא אמר בפירוש אמרינן דמסתמא גמר ומקני בכל גווני כיון דקביל זוזי, ולכאורה מצוה דאתי עלה משום חילוק באומדנא ויעוין ד' הרי"ד מה דעמד בהיבא דצ"צ (קמט ה) דמצוה דדין מתנת שכיב מרע הוי אף צמכר (וכ"פ הרמב"ם פ"ט מזכיה ומתנה בכ"א) ומש"כ בזה ויעוין באחרו'.

אולם מלשון הרמב"ם נראה לכאורה דהוי חילוק מעיקרא דדינא בין מתנה למכירה, ונראה לכאורה לדון צביאור דעת הרמב"ם באופן אחר, דהנה זה לשון הרמב"ם (פ"י ממכירה ה"ג) אין הולכין צמתנה אלא אחר גילוי דעת הנותן שאם אינו רוצה להקנות צכל לצו לא קנה המקבל מתנה עכ"ל, ובהלכות זכיה ומתנה (פ"ה ה"ד) אין הולכין צמתנה אלא אחר דעת הנותן הואיל וגילה דעתו שאינו רוצה בה מתנתו צטילה כו' עכ"ל, ודקדקו האחרו' מדברי הרמב"ם צמתנה איכא דין "רלוף" ולא סגי צדעת גרידא.

וכן דקדקו האחרו' מדברי הרמב"ם לענין גירושין, דאיכא דין "רלוף", דהנה צריש הלכות גירושין (פ"ה ה"א) כתב הרמב"ם וז"ל אין האשה מתגרשת אלא צכתב שיגיע לה וכתב זה הוא הנקרא גט, ועשרה דברים הן עיקר הגירושין מן התורה ואלו הן שלא יגרש האיש אלא צרלונו כו' (ה"צ) ומנין שעשרה דברים אלו מן התורה

קיימת, שהדברים מוכיחין שאילו ידע שצנו קיים לא היה נותן כל נכסיו, לפיכך אם שייר מנכסיו כל שהוא צין קרקע צין צמטלעלין מתנתו קיימת עכ"ל.

הרי דפסק הרמב"ם כמ"ד דאזלינן צתר אומדנא ד"לעולם אומדין דעת הנותן", אולם הביא הרמב"ם דין זה בהלכות זכיה ומתנה, אך בהלכות מכירה (פ"ה ה"א – ה"ט) כתב הרמב"ם וז"ל מי שמכר חצירו או שדהו, ופירש צשעת המכירה שהוא מוכר כדי לילך למקום פלוני או מפני המטר שנמנע כדי לקנות חטים צדמי חצירו הרי זה כמוכר על תנאי, לפיכך אם ירד המטר אחר שמכר, או צאו חטין והוזלו, או נמנע הדרך לילך לאותה הארץ, או שלא נסתייע לו להעלות או לקנות חטים, הרי זה מחזיר אותן הדמים ותחזור לו קרקע, שהרי פירש שאינו מוכר אלא לעשות דבר פלוני והרי לא נעשה, וכן כל כיוצא בהן, אבל המוכר סתם אף על פי שהיה צכלבו ש מפני כך וכך הוא מוכר, ואף על פי שמראין הדברים שאינו מוכר אלא לעשות כך וכך ולא נעשה אינו חוזר, שהרי לא פירש ודברים שכלב אינן דברים עכ"ל.

הרי מצוה צדברי הרמב"ם דעיקר החילוק הוא צין מכירה למתנה, צמכירה אמרינן "אף על פי שמראין הדברים" "אינו חוזר שהרי לא פירש ודברים שכלב אינן דברים" ואילו צמתנה אמרינן "אם היו הדברים מראין סוף דעתו עושין על פי האומדן אף על פי שלא פירש" ויעוין באצן האצל (הל' מכירה ט).

והנה עיקר הדבר לחלק צדין דברים שכלב צין מכירה למתנה מלינו צדברי כמה ראשונים, יעוין באור זרוע (צ"צ טז ס"א קפ) צשם הריב"ם, ויעוין עוד צתוס' רי"ד וצפסקי הרי"ד צסוגין, וצפסקי הרי"א (כחוצות זז א) צשמו, ומדברי הרי"א צשמו נראה דהוי חילוק מדינא, אך יעוין היטב צדבריו צסוגין והרי"א צשם הביא הדברים מפסקי הרי"ד צסוגין והאור זרוע (טז) כתב וז"ל כתב צבינו יחאק צר מרדכי ז"ל נראה

גילוי דעת למה שזלצו דאינו חושבו ונחשב לו כעפרא, וכיון דחנו דנין על מה שזלצו דדרך גילוי מילתא מה שזדעתו, כל דזדעתו אינו כן אין הביטול כלום יעו"ש.

ומעתה יש לומר, דכיון דזמתנה איכא תנאי דיכא "רולא זכל לזו" לא שייך בזה חסרון דדברים שזלצ, ויש לומר דיסוד הפלוגתא דז"צ אי אזלין דמתנה דתר אומדנא או דאף דמתנה איכא חסרון דדברים שזלצ, היינו האם דמתנה איכא דין רלון או לא.

והנה כבר נתבאר דמדברי הרמב"ם מצוה דאף בגירושין איכא דין רלון, ולפ"ז ראוי להיות דאף בגירושין דברים שזלצ הוו דברים, ומעתה מיושב הא דהולך הרמב"ם להלכה לטעמא דמלוה לשמוע דברי חכמים, דכיון דק"ל דאזלין דתר אומדנא דמתנה וליכא דמתנה חסרון דדברים שזלצ ומשום דזמתנה דעינין רלון, ה"ה בגט דעינין רלון ליכא חסרון דדברים שזלצ, וסוגין י"ל דאזלח כמ"ד דלא אזלין דתר אומדנא וצפרק יש נוחלין (ז"צ קצ"ה) וצפרק אע"פ (כתובות נ"ה) מצוה דלא פשיטא היאך ק"ל בזה דלדידיה אף דמתנה איכא חסרון דדברים שזלצ וה"ה בגירושין.

והנה עיקר משנ"ת דפלוגתא דאזלין דתר אומדנא שייכא אף בגירושין, לכאורה דדבר מצוה דסוגיא דז"צ שם, דאיתא התם מאן תנא דאזלין דתר אומדנא אמר רב נחמן רבי שמעון דין מנסיא היא דתניא הרי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת בנו ועמד וכתב כל נכסיו לאחר ואחר כך בא בנו מתנתו מתנה רבי שמעון דין מנסיא אומר אין מתנתו מתנה שאלמלא היה יודע שזנו קיים לא היה כותבן, רב ששת אמר ר' שמעון שזרי היא דתניא דרשאונה היו אומרים היוולא דקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו חזרו לומר אף המפרש והיוולא דשיירא רבי שמעון שזרי אומר אף המסוכן ורב נחמן מאי טעמא לא מוקים לה כרבי שמעון שזרי

שנאמר והיה אם לא תמלא חן בעיניו וגו' וכתב לה ספר כריתות ונתן זידה ושלחה מציתו, אם לא תמלא חן בעיניו, מלמד שאינו מגרש אלא ברלונו ואם נתגרשה שלא ברלונו אינה מגורשת כו' עכ"ל, ומשמע דפשוטו דאיכא דין רלון מיוחד בגירושין דלענין עלם דין דעת פשיטא דעינין ולא דעינין קרא לזה אף דאינו מוכרח לגמרי, דהרמב"ם שם סיים אזל האשה מתגרשת ברלונו ושלא ברלונו עכ"ל וי"ל דס"ד דכשם דהאשה מתגרשת ברלונו ושלא ברלונו ה"נ מהני גירושין בעל כרחו, וכאישות דין נח דכתב הרמב"ם דהכלכות מלכים (פ"ט ה"ח) וז"ל מאימתי תהיה אשת חצירו כגרושה שלנו משיוליחנה מציתו וישלחנה לעלמה, או משתלא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין להם גירושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו לזד, אלא כל זמן שיראה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין עכ"ל ואכמ"ל.

ומעתה נראה לדון לבאר שיטת הרמב"ם דזמתנה דברים שזלצ הוו דברים, דהנה הקשה הגרע"א (בתשי"ח ס"ג) דהא דאמרינן (גיטין כ"ה) דגוי פסול לכתיבת הגט ואף בישראל עומד על גביו ומלמדו לכתוב לשמה ומשום דאדעתא דנפשיה עזיד, ותמה הגרע"א דמ"מ נימא דקודם הכתיבה יאמר דפה מלא שכותב לשמה, וממילא אף אם זלצו אינו כן הוי דברים שזלצ, דזודאי לא הוי זכלל אן סהדי ולדונו זכלל גלוי לכל כמו דזרחת דלא הוי דברים שזלצ, דהרי דמת אינו אלא ספק דשמה אדעתיה דנפשיה עזיד ויעוין דחידושי רבינו חיים הלוי (הל' תפילין).

עוד תמה דדברי הר"ן (ריש פסחים) דהחמירו חכמים שלא לסמוך על הביטול שמה לא יבעל זלצ שלם, ותמה הגרע"א דכיון דאומר בפיו דמבעלו אף דזלצו אינו כן הוי דברים שזלצ.

ותירץ הגרע"א דזמדי דעיקרו לב ל"ש חסרון דדברים שזלצ, ולהכי גבי לשמה אף אם יאמר דפירוש דמכוין לשמה, אם אין דעתו לשמה לא מהני, וכן לענין ביטול לא הוי הפקר ממש אלא

ונראה לדון צביאור הדברים, דצמתנה וגע
 דעיקרן ע"י הלז, אזלינן צתר אומדנא לצ'
 הלדדים, ואף לענין לחדש את עיקר המעשה,
 משא"כ צמכירה דאין עיקרה ע"י הלז, צזה
 נאמר דינא דדברים שצלז אינא דברים.

והנה לענין קידושין כתב הרמז"ס (פ"ד מאישות
 ה"א) וז"ל אין האשה מתקדשת אלא לרלונה
 והמקדש אשה צעל כרחא אינה מקודשת, אזל
 האישי שאנסוהו עד שקידש צעל כרחו הרי זו
 מקודשת עכ"ל, והמגיד משנה שם נקט דכוונת
 הרמז"ס דאינה מקודשת מדרצנן משום
 דאפקעינהו רצנן לקידושין וכדמשמע צפשוטו
 צסוגיא דחזקת הצתים (מח ג), אך כצר עמדו
 האחרו' דמלישנא דהרמז"ס לא משמע כן אלא
 הוי מעיקרא דדינא, דאיכא דינא ד"אין האשה
 מתקדשת אלא לרלונה" ומכאי עעמא אף צגוונא
 דאנסוהו להתקדש אינה מקודשת, וצישו צסוגיא
 דצ"צ מלינו כמה דרכים.

והסמ"ג (עשין מח) העתיק לשון הרמז"ס המקדש
 אשה צעל כרחא אינה מקודשת אזל
 האישי שאנסוהו שיקחנה צעל כרחו הרי זו
 מקודשת וסיים וז"ל לאמימר, ולמר צר רצ אשי
 אינה מקודשת כדאיתא צפרק חזקת הצתים
 והגאונים תופשין עיקר דברי מר צר רצ אשי
 עכ"ל, ומצואר דנקט דסוגיא דצ"צ מיירי צאישי
 שאנסוהו לקדש, ופסק הרמז"ס כאמימר
 דמקודשת ולא אפקעינהו לקידושין, אך האשה
 שאנסוהו להתקדש אינה מקודשת מדינא, ויעוין
 צסמ"ג (לעיל עט) שהעתיק ריש דברי הרמז"ס אין
 האשה מתקדשת אלא לרלונה והוסף וז"ל שנאמר
 (דברים כד ג) והלכה והיתה משמעות המקרא
 שמתקדשת מדעתה עכ"ל.

וביארנו האחרו' דס"ל להרמז"ס דחלוק קידושין
 ממקת, דצמקת לא צעינן רלון אלא סגי
 צדעת והסכמה, אך צקידושין צעינן "רלון"
 דוקא, ותליוהו וקדיש דאמרינן דאגצ אונסיה גמר

שאני התם דאמר כתבו ורצ ששת מ"ע לא מוקים
 לה כרצי שמעון צן מנסיח אומדנא דמוכה שאני,
 וכצר נתצאר דלדברי הרמז"ס יסוד הנידון
 צמתנה דוקא, וחזינן צדברי הגמ' דה"ה גע דינו
 כמתנה ותלי צפלוגתא.

אך לכאורה אכתי ל"צ, דהרי התם צגע הוי
 איפכא, דאתינן לדון דאף דלא פירש שליחות
 הנתינה צפיו, סגי דדברים שצלזו, ולכאורה צזה
 ל"ש לצאר כמשנ"ת דכיון דצגט איכא דין רלון
 ליכא חסרון דדברים שצלז, דהא ל"ש אלא לענין
 לצעל הגט, דאמרינן דאף דאמר צפיו שמגרש, כל
 דצלזו אינו רולא לא הוי גירושין, ומשום דכלפי
 רלון הלז ל"ש חסרון דדברים שצלז, אך התם
 דהוי איפכא, דליכא מינוי שליחות מפורש לנתינת
 הגט, היאך סמכינן על מה שצלזו.

אולם צאמת גס גצי מתנה מלינו לכאורה צדברי
 הרמז"ס דהא דאזלינן צתר אומד הוה לצ'
 הלדדים, דהנה הרמז"ס צהל' זכיה ומתנה שם
 אחר דכתב הך כללא דלעולם אומדין דעת הנותן
 מנה כמה וכמה גווי דאומדנא צמתנה שמע
 שמת צנו, הכותצ כל נכסיו לצנו או לאשתו לא
 עשאן אלא אפוערופא ועוד ולקמן שם (הט"ו)
 כתב הרמז"ס וז"ל המשיא צנו גדול לצתולה
 צצית קנה הצית, והוא שיכיו נשואין ראשונים
 לזה הצן, ולא השיא האצ צן אחר קודם לו ולא
 שייר האצ צזה הצית שייחד לו כלום, ודברים אלו
 כהלכה שאין להם עעס הס, ונגעו חכמים
 צדצר הזה מאומדן הדעת שמרוצ שמחתו
 ואהצתו גמר והקנהו הצית שהרי לא שייר צה
 לעלמו כלום כו' עכ"ל, ומשמע דצהא נמי יסוד
 הדין משום דאומדין דעת הנותן, והרי הכא אינו
 לצעל המתנה אלא אדרצה כל עלס המתנה הויא
 מכח אומדנא, וחזינן דאומדנא מהניא אף לזה,
 והוא כדנראה מדברי הגמ' גצי גע, דלמ"ד
 דאזלינן צתר אומדנא מהני אף לענין לדון את
 מינוי השליחות מכח זה.

אך יתכן דזקידושין איכא נמי עשייה כעין מכירה ואכמ"ל, ויתכן עוד דהולך לזה משום גוונא דהטעתו היא, דהרי הא דזעינן רלון זקידושין אינו אלא מלד האשה ולא מלד האשה, וכדפסק הרמב"ם דתלויכו וקדיש קידושיו קידושין.

והנה לענין גילוי דעתא זגיטא (גיטין לד ה) קי"ל דלאו מילתא היא, וזרש"א זסוגין מזואר דהוי מדין דזרים שזלז, וכן מזואר זפסקי הרי"ד (נד' עה"ג זשס תוס' רי"ד) שם ויעוין עוד זתוס' (שם זג ה) אולם זחי' הגרנ"פ (גיטין שס א' ח) זיאר זשיטת התוס' שם דטעמא דאזיי דגילוי דעתא זגיטא לאו מילתא זיינו מדיני אתי דיזור ומזטל דיזור, דנהי דקי"ל כריי"ח דאתי דיזור ומזטל דיזור, אך זעינן לזה דיזור ממש, וגילוי דעתא אף אי ליכא חסרון דזרים שזלז לא הוי דיזור ולא מהני לזיעול דיזור קמא ודימה לדזרי הריעז"א לקמן (נ"ט ה) דזיעול זינו לזין עלמו, אף אי שמעו עדים מאחורי הגדר, לא מהני לדין אתי דיזור ומזטל דיזור, דדיזור כה"ג הוי כמחשבה זעלמא ולא אתיא מחשבה ומזטלא דיזור יעו"ש.

ומקני לא מהני לדין רלון, ולהכי תלויכו ונתקדשה אינה מקודשת מדאורייתא.

ומבואר דאף לענין קידושין איכא דין רלון, אולם הנה זדינא דמתני' דאע"פ שאמרה זלזי היה להתקדש לו אעפ"כ כתז הרמב"ם (פ"ח מאישות ה"א – ה"ז) וז"ל האומר לאשה הרי את מקודשת לי זכום זה של יין ונמלא של דזש של דזש ונמלא של יין, זדינר זה של כסף ונמלא של זהב של זהב ונמלא של כסף, על מנת שאני כהן ונמלא לוי לוי ונמלא כהן כו' זכל אלו והדומה להן אינה מקודשת, וכן היא שהטעתו, וזכולס אף על פי שאמרה זלזי היה להתקדש לו אף על פי שהטעני ואין הדבר כמו שאמר, וכן אם אמר הוא זלזי היה לקדשה אף על פי שהטעתני, אינה מקודשת, דזרים שזלז אינם דזרים עכ"ל, ולכאורה למשנ"ת כיון דזקידושין נמי איכא דין רלון, ראוי להיות דזזה דזרים שזלז הוו דזרים, ואף דעיקר הדין ניחא כדמשני זסוגין דלאו כל כמינה דעקרה ליה לתנאי, אך הרי הרמב"ם העתיק זזה טעמא דזרים שזלז אינם דזרים,

בענין מצוה בו יותר מבשלוcho בהפרשת תרומה

לאחר למול, ואעפ"י שזמילה אין המוהל נהנה גם אזי הזן אינו נהנה והרי הם שוים כו' עכ"ל יעו"ש, אולם זפשוטו נקטו הפוסקים דהך דינא הוי אף זשאר מלוות.

והנה לענין שחיטה לא מלינו כלל דאיכא מלוה זו יותר מזשלוcho וכמ"ש המכר"ח אור זרוע הרי"ל, וזפשוטו זיינו טעמא משום דשחיטה לא שזיבא מלוה ממש, דאינה אלא לרובה לאכול זשז שלא יאכלנו אלא זשחיטה, וכל דאינו זקוק לשחיטה ודאי ליכא מלוה כלל לשחוט ואף אי כאשר רובה לאכול ושחט הוי מלוה, מ"מ כיון דכל המלוה אינה אלא לרובה לאכול ל"ש זזה מלוה זו יותר מזשלוcho, וזעיקר הדבר נחלקו

השתא זשלוcho מקדש זו מיזעיה אר"י מלוה זו יותר מזשלוcho כו' והנה זגמ' מלינו דין מלוה זו יותר מזשלוcho גזי קידושין וגזי כזוד שזת, וזפשוטו ה"ה זשאר מלוות, אך זשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' קכח) כתז וז"ל ודוקא זקידושין מלוה זו יותר מזשלוcho שאין השליח נהנה מן הקדושין כלום ואדרבה נפסד שנאסרת עליו, אבל זשחיטה והפרשת חלה וכיוצא בהם לא יהא מלוה זו יותר מזשלוcho כאשר נהגו כל רבותינו וכל העולם אעפ"י שזקייאים זהלכות שחיטה נותנים לחזן לשחוט, וכן יהא גם זהפרשת חלה וללמד את זנו תורה שזתחלה משכירים מלמדים ואין האז עלמו מלמדו, וכן יהא גם זמילה שאפילו האז אומן יכול לכתחלה לומר

אפילו אם אינו רואה לאכול מן התבואה עדיין א"כ הוב מלוא זאת כשאר מלוא כו' עכ"ל, ויעוין עוד צביאור הגר"א (א"ח ס"ה ט) דהוכיח דהפרשת חלה הויא מלוא ואינה להתיר בלבד דהא אסרו לעשות עיסתו קצין כדי לפוטרה מן החלה (פסחים מה ז) ויעוין צמג"א (א"ח ס"ה ט) וצבג' הגרע"א (יר"ד טז).

אמנם לשון רש"י בגיטין (מז ז) כיון דזיכורים מלוא דרמיא עליה היא ולא עבלי לאסור פירות באכילה מיחייב ליקח ולהציא ולא דמי למעשר דאפילו למאן דאמר אין קנין לא מיחייב לעשר על חלקו של עובד כוכבים דמעשר עביל ואסר ליה באכילה ולאו מלוא דרמיא עליה היא אלא אם כן אוכלן או מוכרן דקא משתרשי ליה אצל זיכורים מלוא דרמיא עליה היא עכ"ל, ועמדו האחרו' דמצואר לכאורה דס"ל לרש"י דליכא חיוב הפרשת תרו"מ אלא כשאוכל.

אולם גם בדברי רש"י מצואר דהפרשת תרו"מ אינה להתיר בעבל גרידא, דהרי מצואר ברש"י דאף במוכרן חייב לעשר משום דמשתרשי ליה, אף דל"ש צזה איסור עבל ומקורו מחולין (קלא ה) תא שמע הרי שאנסו בית המלך גרנו אם צחוצו חייב לעשר אם באנפרות פטור מלעשר שאני התם דקא משתרשי ליה ופירש רש"י שם וז"ל חייב לעשר ממקום אחר וליתן לכהן שהרי הוא כמוכר כו' שאני התם דקא משתרשי ליה התם לאו בהולאה דדיינין תנן צה אלא חיובא בעלמא כשאר חיובי מעשרות, חיובא ודאי איכא עליה דהא משתרשי ליה כלומר משתכר הוא צה שהרי היה לריך לפרוע מעות עכ"ל ומצואר לכאורה דאף לרש"י הויא מלוא חיובית, אלא דלא חייבה תורה להפריש אלא אם צה לאכול הפירות, אף אף אם צה למוכרן^א.

הראשונים אי "וצחת" הוי עשה, ואף אי הוי עשה נחלקו אי הוי מלוא עשה או איסור עשה, ואפשר דתיתי איכללו ציה, ואי ליכא צזה מלוא עשה פשוט הא דל"ש צזה מלוא צו יותר מצשלוחו, אך גם אי הוי מלוא עשה, מ"מ כיון דאין המלוא אלא לרואה לאכול, ל"ש צזה מלוא צו יותר מצשלוחו.

ועמדו האחרו', דהא בנדרים (לו ז) איצטיא להו בתורם משלו על של חצירו לריך דעתו או לא מי אמרינן כיון דזכות הוא לו לא לריך דעת או דלמא מלוא דיליה היא וניחא ליה למיעבדיה, ומצואר לכאורה דאיכא מלוא לתרום בעלמא משום דהויא מלוא דיליה, ונקטו דהיינו מדינא דמלוא צו יותר מצשלוחו, ותמהו דהא בתרומה נמי אין המלוא אלא לרואה לאכול, ומאי שנא משחיטה דלא אמרינן מלוא צו יותר מצשלוחו אף אי הויא מלוא עשה, ויעוין להלן.

והנה צעיקר מה דנקטו בפשיעות דמלוא הפרשת תרומה אינה אלא כשרואה לאכול, כזר האריכו האחרו' לדון בכ"ד, ויעוין בע"ז (י"ד ס"ה א סק"י) שכתב וז"ל צרכת השחיטה אינה צאה על השחיטה עלמא דהא אין חיוב לשחיטה אם אינו רואה לאכול אלא עיקר הכוונה לתת שצה למקום צ"ה על שאסר לנו אכילת צצר צלא שחיטה וצזה ודאי כל ישראל שייך באותה צרכה שהרי על כולם יש איסור אלא שאין מקום לצרך שצה זה אלא צשעת שחיטת שום צהמה דוגמא לדצר שזכר צ"י צס"ה רס"ה צשם ר"ת צצרכת להכניסו בצרית שהיא שצה והודיה צכל שעה על קדושה זו ע"ש ומשום הכי ניחא בצרכת אירוסין שהחתן מארס והרצ מצרך דגם שם מצרך על איסור עריות שאסר לכל ישראל אצל בהפרשת תרומה הוה עיקר הצרכה על מלוא הפרשה לא על איסור אכילת עבל שהרי מלוא ההפרשה חיוב עליו

^א והנה העירו מדברי רש"י על דברי בע"ז, אולם בע"ז דקדק בלשונו "שהרי מלוא ההפרשה חיוב עליו אפילו אם אינו רואה לאכול מן התבואה עדיין" ויל"ד מהו דנקט "עדיין" ומשמע לכאורה דמודה בע"ז בגוונא דאיוו עתיד כלל לאכול מן התבואה דאיוו מחויב כלל

להפריש, אלא כל דעתו לאכול מן התבואה לבסוף חלה מלוא הפרשה מיד.

נתינה, אצל מיבו אף על פי שמלותו ככך אם אינו רואה לקיים מלואו זו ותרם חטא אחת מכל הכרי ניתקן ויאלא מידי טבלו אלא שלא קיים מלות נתינה, וה"נ תנן בפ"ג דתרומות אין תורמין מן העמא על הטהור ואם תרם שוגג תרומתו תרומה מזיד לא עשה כלום ומייתין לה במסכת פסחים בפרק כל שעה וציצמות בפרק האשה, פירוש אין תורמין מן העמא על הטהור דאמר קרא תתן ולא לאורו ואף על פי שמלותו ככך אם תרם ניתקן עובא ואף על פי שחיסר מלואו כו' עכ"ל, ויש מהאחרו' שלמדו מדברי הרי"ד דליכא חיוב הפרשה אף בגוונא דאינו אוכל או מוכר ודלא כרש"י, ויעוין באמרי צינה (תרו"מ סי' ג) אולם כבר עמדו דליכא הכרח צזה מדברי הרי"ד, דיתכן דדוקא אחר ההפרשה חיילא מלות הנתינה, אך לא מלינו דדבריו דליכא מלות הפרשה היכא דאינו אוכל או מוכר.

ומעתה ניחא בפשיטות דשייך דינא דמלואו צו יותר מצשלוחו בהפרשת תרומה, אף דבשחיטה ל"ש האי דינא, מיבו בעיקר הראיה מדברי הגמ' בגדרים דאמרינן דמלואו דיליה היא וניחא ליה למעצדה, כבר עמדו דליכא ראייה מהתם לעיקר הדין, דהרי התם מיירי במפריש משלו על של חצירו, וצכה"ג אין הצעלים מקיים את מלות התרומה אף ע"י דין שליחות, אלא מלות התרומה מתקיימת ע"י חצירו המפריש משלו, אך בשולח שליח להפריש משל המשלח, דעלם המלואו הויא של המשלח אלא דמקיימה על ידי שלוחו, לא מלינו להדיא דליכא צזה מלואו צו יותר מצשלוחו, וכן נקט המבר"ח או"ז הג"ל, דאף בהפרשת חלה ליכא דין מלואו צו יותר מצשלוחו, אלא דאיכו נקט דאף בשאר מלות כגון ללמד צו תורה ולמול את צו כן הוא.

אולם אפילו אי נימא דליכא חיוב הפרשת תרומה כלל, ואינה אלא להתיר איסור טבל, מ"מ נראה דחלוקה עובא ממלות שחיטה, דבשחיטה ודאי יסוד הדין אינו עלם השחיטה, אלא שאסרה תורה לאכול נזילה ואצר מן החי, וכל דאינו רואה לאכול ודאי ליכא מעליותא בעלם השחיטה, משא"כ בהפרשת תרומה, ודאי דיסוד הדין אינו להתיר איסור טבל, ואדרבה יתכן דיסוד איסור טבל הוי תולדה מחיוב ההפרשה ויעוין בתוס' (יצמות פו א) וברש"י שם ועוד ואכמ"ל אלא דיתכן דלא חייבה התורה את ההפרשה כמלואו חייבת אלא רק אסרה לאכול, ומ"מ יסוד מלות ההפרשה היא לאורך הנתינה, ועיקר מלות הנתינה הויא מלואו ממש ואינה לסלק האיסור כשחיטה וזהו יסוד דינא דאיסור לעשות עיסתו קצין, משום דצזה מפקיע עלמו מן המלואו, ובשחיטה ודאי דרשאי לשחוט בהמה מעוברת לכתחילה ולהתיר צנה מדין צן פקועה, אף אי גדר היתרא דצן פקועה אינו משום דחיילא עליה שחיטת אמו או היתר שחיטת אמו, אלא הוי היתר מחודש מגזיה"כ דכל צבהמה תאכלו, וכדחזינן דמהני להתיר נמי איסור חלצו ודמו ואכמ"ל, ולא אמרינן דמפקיע עלמו ממלות שחיטה ואכמ"ל.

והתוס' רי"ד (לקמן נה ז) כתב וז"ל חטא אחת פוערת את הכרי, ראיתי מקשים והא תתן לו כתיב ובעינן כדי נתינה כדדרשי' גבי ראשית הגז, ונראה לי לתרץ דצודאי מלואו ליתן לו דבר חשוב כדתנן בפ' ראשית הגז וכמה הוא נותן לו משקל ה' סלעים שנאמר תתן לו שיבה צו כדי נתינה, והכי נמי תנן בשלהי פיאח אין פוחתין לעני בגורן מחלי קצ חיעים וקצ שעורים כו' עד מדה זו אמורה צבהנים וצלוים בישראל, פי' גם כשמחלק תרומה בגורן לכהנים או מעשר ראשון ללוים לא יפחות לכל אחד מחלי קצ שיבה צו כדי

בשיטת הרמב"ם בדין הכנסת חולין לעזרה

כצ"ש בחלב וכיולא צ"ו דמה ענין איסור חולין
בעזרה לאיסור צ"ש בחלב.

והנה הראשונים הוכיחו דליכא איסור דאורייתא
בהכנסת חולין לעזרה בלא עבודה ודלא
כהרמב"ם, דא"כ היאך נכנסין לעזרה בצגדי חול,
ועוד היאך היה הלל מציא עולתו חולין לעזרה,
ומצואר דנקטו דליכא חילוק בין אוכל לשאר מילי.

אולם בלשון הרמב"ם מצואר יישוב לזה,
דהאיסור אינו אלא בהכנסת אוכלי חולין,
וכדנקט הרמב"ם "צ"ש שחוטא או פירות ופת",
ומשא"כ מידי דלא צר אכילה, ואפילו בהמה וחיה
חיים ליכא איסור הכנסת חולין לעזרה, כיון דלא
הוו אוכל.

ולכאורה נראה מדברי הרמב"ם, דזהו באמת
יסוד האיסור "לשחוט" חולין בעזרה,
דקודם השחיטה לא חשיבא בהמה אוכל, וע"י
השחיטה נעשית אוכל, ונמצא דצ"ש הכניס אוכלי
חולין לעזרה, וזהו שכתב הרמב"ם "ולא בהמה
וחיה בלצד אלא כל החולין אסור להכניסן
לעזרה", דיסוד האיסור בשחיטת חולין בעזרה
ובהכנסת אוכלי חולין לעזרה אחד הוא, דע"י
השחיטה משוי ליה אוכל, אלא דהולרך הרמב"ם
לצ"ש דאין האיסור בהמה וחיה בלצד, אלא אף
כצ"ש השחוטא כצ"ר, ואף צפת ופירות ואף
דצמנחות (מה א) מצואר דליכא איסור אלא
בהכנסת חולין לעזרה, אך שרי להכניס קודם
ולפדותו צפנים אף דהשתא נעשה חולין בעזרה
דהא ממילא קא הוי, היינו דוקא צפדיון, אך
צמנכים בהמה ושחוטא דנעשית אוכל אסור.

וסיים הרמב"ם ד"אס עבר והכניסן מותרין
באכילה כשהיו" דס"ד דכיון דיסוד
האיסור צ"ש כעין שחיטת חולין בעזרה ממש, אף
בהכנסת גרידא נאסרו החולין קמ"ל דשרו.

כתב הרמב"ם (פ"ג משחיטה ה"א – ה"ג) בכל מקום
מותר לשחוט חוץ מן העזרה, שאין שוחטין
בעזרה אלא קדשי מזבח בלצד, אצל החולין אסור
לשחטן בעזרה בין בהמה בין חיה בין עוף וכן
הוא אומר כו' וזה שנשחט חוץ למקום הוא שמותר
לאכלו בכל השטחים, אצל השחוט חולין בעזרה
אותו הצ"ש עהור ואסור בהנייה כצ"ש בחלב
וכיולא צו כו' ולא בהמה וחיה בלצד, אלא כל
החולין אסור להכניסן לעזרה אפילו צ"ש שחוטא
או פירות ופת אס עבר והכניסן מותרין באכילה
כשהיו, ודברים אלו כולן דברי קבלה הן כו'.

ועמדו האחרו' דמצואר דצ"ש הרמב"ם דאיסור
הכנסת חולין בעזרה הוי אף בהכנסת
גרידא בלא עבודה כלל, ומשמעות דברי הרמב"ם
"ודברים אלו כולן דברי קבלה" דהך איסורא נמי
הוי דאורייתא ויעוין צמנ"ל ולריך ביאור גדר
הך איסורא.

עוד יש לדקדק בלשון הרמב"ם, דהנה לשיטת
הראשונים דליכא איסור אלא בעציד זהו
עבודה, ניחא דדמי ממש לשחיטת חולין בעזרה
דשחיטה הויא עבודה, אך לדברי הרמב"ם
דהאיסור הכנסת חולין גרידא אף בלא עבודה
כלל, ל"צ לכאורה מה ענין זה לשחיטה, ומלשון
הרמב"ם נראה דהכל חדא איסורא ממש, שהרי
כתב "החולין אסור לשחטן בעזרה כו' ולא
בהמה וחיה בלצד אלא כל החולין אסור להכניסן
לעזרה כו'" ולכאורה הול"ל ולא שחיטה לצד, אלא
אף בהכנסת אסורה, ולא בהמה וחיה בלצד אלא
כל החולין כו', אך מלשון הרמב"ם משמע דלא צ"ש
להוסיף הכא אלא דלא בהמה וחיה לצד אסורין
אלא ה"ה שאר מילי, והרי אכתי לא נזכר דצ"ש
הרמב"ם איסור הכנסת כלל.

עוד יש לדקדק בלשון הרמב"ם "השחוט חולין
בעזרה אותו הצ"ש עהור ואסור בהנייה

אסרה תורה חולין שנשחטו בעזרה, כיון דהך אוכל נעשה באיסור, ומכ"ע דוקא חולין שנשחטו בעזרה אסירי, כיון דעלם האוכל נתהווה באיסור, משא"כ היכא דהכניס אוכלי חולין לעזרה.

והנה יסוד איסור חולין שנשחטו בעזרה בהנאה מצוחר בלשון הרמב"ם משום דנעשו כ"צשר בחלצ וכיוצא ב"ו ויש לבאר דיסוד איסורה דצשר בחלצ היינו משום איסור הבישול, דאסרה תורה הבישול, ואם עבר ובישול, כיון דהך מאכל נתצטל ונוצר באיסור אסרתו תורה, וה"נ

בענין צבעו פטור

דאין זה הלמר שנעשתה צו הגזיזה, וכחא דשינוי מפקיע דין אהתן, ויעוין בחידושי מרן רי"ז הלוי ובח"י הגר"פ (פ"ק טז) ובאחרו' .

והנה שיעת רש"י דמהניא הפרשה בראשית הגז והאחרו' האריכו צזה ונעשה מה שהפריש ממון כהן ושייכא ציה גזילה, אך תמכו האחרו' דהא מ"מ איתא בתוספתא (פ"י ה"א) המפריש גז לאנו ואצד חייב באחריות, וא"כ נהי דקנה מה שהפריש בשינוי, אך מאי גרע מאצד דחייב באחריות.

ונראה לדון, דהכח צעיקר הדבר דאף דחיילא בהפרשה חייב באחריות, אשכחנא כעין זה לענין פדיון הבן, דתנן בצבורות (נ"א א) המפריש פדיון בנו ואצד חייב באחריותו שנאמר יהיה לך ופדה תפדה, ואעפ"כ מצוחר ב"רש"י (טז מ"ג) דשייכא הפרשה בפדיון הבן אף בלא נתינה, דאמרינן התם כהן שמת והניח בן חלל רצ חסדא אמר הבן חייב לפדות את עלמו רצה בר רצ הונא אמר אין חייב לפדות את עלמו כל היכא דמת האצ לאחר שלשים דכולי עלמא לא פליגי דאין הבן חייב לפדות את עלמו שהרי זכה אציו בפדיונו כו' ופירש רש"י שהרי זכה אציו בפדיונו דאי נמי יהיב ליה האצ הוב מפריש ליה ושקיל ליה לנפשיה דהא כהן הוא וכיון דזכה האצ בפדיונו מורישו לבנו עס שאר נכסיו עכ"ל, אלא דהתם היב מקום לדון דהיינו דוקא בגוונא דאינו מחוסר נתינה כי התם, אך בגוונא דמחוסר נתינה, י"ל דלא חייל מידי ע"י בהפרשה.

לא הספיק ליתנו לו עד שנצטו פטור, ופירש רש"י דקנייה בשינוי דהוב ליה כמזיק מתנות כהונה או שאכלן, וכן מצוחר בדברי רש"י צפרק מרובה (ב"ק טו א) פטור מראשית הגז דקנייה בשינוי ואפילו דמים לא משלם דאין כהן יכול להזמינו צדין דיכול לומר לאחר אתננו אצל קודם שנצטו מי שחטפו זכה צו, וכן צפרק הגוזל עלים (שם ט"ג) דקנייה בשינוי ודמים נמי לא משלם דלאו גזל גמור הוא דלא מטא לידיה עכ"ל, ומצוחר דמיירי בלצט מה שהפריש וקני ליה מדין שינוי דגזילה, ויעוין עוד בתוס' לקמן (ק"ג ז) אך התוס' (ב"ק טו א ד"ה לא הספיק) כתבו וז"ל וא"ת הא דמייתי התם גזל ראשון ולצטו פטור מאי אריא ראשון ראשון אפי' הכל יחד נמי וי"ל דהתם אפי' לצט מקלת והניח מקלת פטור אפי' מה שלא לצט שלא חל עליו חיוצ ראשית הגז כיון שאין מלטרף אצל הכא שגזו כשיעור תחילה ונתחייב לכהן דוקא לצטו כולו פטור אצל הניח מקלת מה שהניח חייב אף על פי שאין צו שיעור שכבר נתחייב עכ"ל, ושם (ד"ה עד שנצטו) אין לפרש שנצטו חלקו של כהן מה שהפריש לו מן הגיזה דלא שייכא ציה הפרשה כמו גבי תרומה דהפרשה שייכא ציה אצל הפרשת ראשית הגז אין כלום מה שמפריש ללד אחד וכחילו לא הפרישו עכ"ל, ונחלקו בצוונתם אי מודו דהוי מדין שינוי דגזילה, אלא דכיון דסצרי דל"ש הפרשה ע"כ מיירי בלצט כולו, דע"י גוזל את ממון השצט דפתיק בגיזה וקני ליה בשינוי, או דלתוס' צצ"ק אין זה מדין שינוי דגזילה כלל, אלא דע"י השינוי נפטר מן המלוא

אולם הנה צספ"ק דזכורות (יב ז) תנן המפריש פדיון פטר חמור ומת רבי אליעזר אומר חייבין באחריותו כחמש סלעים של בן וחכ"א אין חייבין באחריותו כפדיון מעשר שני העיד רבי יהושע ורבי לדוק על פדיון פטר חמור שמת שאין כאן לכהן כלום, ומטו משמיה דהגרי"ז דאף לר"א חיילא בהפרשה, אלא דאעפ"כ חייב באחריותו עד שיתן.

והנה גבי פדיון הבן ילפי' מקרא הכך חיוז אחריות, ואי נימא דחלה בהפרשה אלא דנתחדש חיוז אחריות, י"ל דהך חיוז אחריות אינו כלל מכה המלוה הראשונה, אלא חידשה תורה חיוז אחריות על החפלא שהפריש וכעין חיוז אחריות דנדריס, דכבר ביאר הגרי"ז דאין זה משום חיוז הנדר דמעיקרא, אלא הוי חיוז אחריות מחדש דילפי' מקרא, ואף בגוונא דאינו

מחויב מחמת הנדר דמעיקרא, ויעוין בתוס' לעיל (כג ז) ואכמ"ל.

ומעתה יש לדון, דכיון דהך חיוז אחריות הוי על החפלא המופרש, אינו חייב באחריותו אלא אם נאצד מן העולם או נגנב, דכיון דהחפלא דממון השצט הוא דנאצד, הרי הוא מתחייב מכה באחריות, אך היכא דגזלו וקנאו צשינוי, כיון דפקעה זכות ממון השצט מהחפלא, תו ליכא נמי חיוז אחריות וקלת דוגמא לדבר מהא דביארו האחרו' גבי תצרה ושתייה, דל"ש לדון לחייבו אלא מדין מזיק, אך היכא דשינה את החפץ מצלי להזיקו, אף דקנאו עי"ז ל"ש לחייבו, דליכא חיוז צמה על שקנה ממון חצירו ע"פ דין, וה"נ כל דלא נאצד החפץ, אלא דאיכו קנאו מן השצט צשינוי, ל"ש לחייבו ע"ז אף מכה חיוז באחריות.